

Két válasz

VISSZHANG - XLVIII. évfolyam 2. szám, 2004. január 9.

Az ÉS 2003. december 12-én megjelent 50. számában Forgács Zsuzsa, ahogy mondani szokták, "röviden elintézi" a lap 48. számában megjelent írásomat (Esetem a feminista számítógéppel). Engedtessek meg nekem, hogy három pontban - szintén nagyon röviden - válaszoljak.

Forgács Zsuzsa cikkének második mondatában ezt írja: "Adattálcázása [mármint az enyém - R. J.] megtévesztő adatcsoportosításokat tartalmaz, mint például [kiemelés tőlem - R. J.] a közelmúltban megjelent cikkében is olvasható." Ezután idézi az általam közölt adatokat (1000 párból évente 113 nő és 124 férfi válik a családon belüli erőszak áldozatává), és megjegyzi, hogy ebből nem tudhatjuk, hány férfi, illetve hány nő áll a cselekmények mögött, és azt sem, hogy az agresszív aktust a partner követte-e el, vagy éppen más rokon. Nos, forrásom Sam és Bonny Sewell: Family Violence című tanulmánya, mely az ezredfordulón jelent meg a Family Resources and Research című folyóiratban. A mondat pedig, amelyre hivatkoztam, szó szerint így hangzik: "A tény az, hogy az erőszak bizonyos fokára utaló incidens (a férjektől a feleségek felé irányulóan) 1000 párból 113 esetben, míg (a feleségektől, a férjek felé irányulóan) 1000 párból 121 esetben fordul elő évente." ("In fact, some degree of violence occurs at a rate of 113 incidents per 1000 couples per year [husband on wife] and 121 incidents per 1000 couples per year [wife on husband]!") A mondat, úgy vélem, nem félreérthető, és amikor hivatkoztam rá - valóban kissé pongyolán, hiszen, most veszem észre, a bántalmazott férjeket hárommal "elszámoltam" -, csupán azt hagytam figyelmen kívül, hogy akadhat valaki, aki - talán egy picit rosszmájúan - "megtévesztő adatcsoportosítással" vádol majd meg. Forgács Zsuzsa mondatában a "például"-t azonban végképp nem értem. Lehet, hogy egy kissé paranoid vagyok, de mintha arra utalna: eddig nem akart szólni, de eljött az ideje, hogy jelezze, rendszeresen megtévesztő adatokat teszek közzé. Először arra gondoltam, megkérem Forgács Zsuzsát, hogy bizonyítson, hiszen az ilyen - vitába rejtett - gonoszkodó szurkapiszkák ártanak "szakmai hitelemnek". Aztán rájöttem: a szövegében bujkáló agresszív indulat mintha éppen engem igazolna, meg aztán öregember vagyok, és szakmai hitelemnek - ha van ilyen - ennél többet is ki kell bírnia. Annyit azonban le kell írnom: bár a statisztikai adatokat nem mindig veszem túlságosan komolyan, "megtévesztő adatcsoportosítást" legjobb tudomásom szerint nem végeztem soha!

Ismerem azokat a statisztikai adatokat, melyek közül egyre Forgács Zsuzsa is hivatkozik, és amelyek arra utalnak, hogy a családon belüli erőszak elkövetői szinte kizárólag férfiak. Cikemben (amely természetesen nem azonos az Esetem a feminista számítógéppel című írással, hanem Meghitt erőszak címmel, az ÉS egy héttel korábbi számában jelent meg) éppen azt szerettem volna érzékeltetni, hogy ezt a közhelyszerűen ismételt állítást nem mindenki hiszi el, és nem minden kutatás erősíti meg! Bevallom, negyvenévi, családokkal és gyerekekkel végzett pszichológiai munka után magam is másképp gondolom. Sőt, azt sem hiszem, hogy mindez olyan egyszerű, mint Trish Wilson írja 2000-ben megjelent cikkében (The Myth of "Battered Men"): "A pár mindkét tagja lehet erőszakos, de a kutatások azt mutatják, hogy a férfi akkor erőszakos, ha az asszony ellenáll irányításának, vagy éppen megpróbálja elhagyni őt, a nő viszont akkor, amikor élete - vagy éppen gyermekének élete - kerül veszélybe." Szakmai tapasztalatokból tudom, hogy így ez nem lehet igaz, és ezért - a Sewell házaspárhoz hasonlóan - magam is Remus bácsit idézem: "Az embert nem az bántja, amit nem tud. Ami valóban bántja, sokkal inkább az, ha biztos benne: másképpen van, mint ahogy állítják."

Forgács Zsuzsa első mondata így hangzik: "Ranschburg Jenő évek óta küzd azért, hogy az erőszakkal foglalkozó világszervezetek állításait cáfolja." Ez annyit jelent: Forgács Zsuzsa szerint az erőszakkal

foglalkozó világszervezetek állításainak cáfolata rendszeres napi elfoglaltságaim közé tartozik. Ezúton szeretném kijelenteni: ilyesmiről szó sincs! A családon belüli erőszak fogalmának és nemek közötti megoszlásának problémájára 2003-ban megjelent írásaiban összesen két alkalommal utaltam (korábban soha), de ekkor sem világszervezetekkel mérkőztem, csupán olyan félreértésekre és előítéletekre kívántam felhívni a figyelmet, melyek - szerény véleményem szerint - akadályozzák az erőszak elleni szakmai munka eredményességét.

Az ÉS 2004. évi első számában Betlen Anna ugyancsak az Esetem a feminista számítógéppel című "cikkemre" reagál (Raschburg Jenőnek igaza van, ÉS, 2004/1.). (Az idézőjelet azért használom, mert nem győzőm hangsúlyozni: ez az írás nem önálló cikk, csupán azokat a paszszusokat tartalmazza, melyek a lap előző számában megjelent nagyobb írásomból - A meghitt erőszak - bizonyos "technikai baleset" folytán kimaradtak.) Betlen Anna írását - szemben azzal, amelyre a fentiekben reflektáltam - őszinte örömmel olvastam: végre valódi vita! A szerző nem szakmai kompetenciámat, vagy éppen emberi tisztességemet vonja kétségbe (sőt, írásában egy-két elismerő megjegyzést is elhelyez, amit én őszintének éreztem, és bevallom, jólesően nyugtáztam), hanem elismerésre méltó felkészültséggel vitatkozik. A baj csupán az, hogy cikkének körülbelül a fele nem a családon belüli erőszakkal, hanem a nő családon kívül elfoglalt ("outside the home") társadalmi helyzetével foglalkozik! E kérdéskörben Betlen Annával lényegében egyetértek, amiben esetleg mégis vitatkoznám, azt most félreteszem, egyrészt azért, mert a nő hátrányos társadalmi helyzetét magam is méltatlannak vélem, másrészt azért, mert írásom - ami mégiscsak vitánk alapja - nem erről szól!

Betlen Anna - rátérve a családon belüli erőszak nemek közötti megoszlásának kérdésére - figyelmembe ajánlja Ronet Bachman Incidence Rates of Violence against Women: A Comparison of the Redesigned National Crime Victimization Survey and the 1985 National Family Violence Survey című tanulmányát, melynek fontosabb megállapításairól az olvasót is tájékoztatja. Csakhogy - benyomásom szerint - nem egészen pontosan. A CTS (Conflict Tactics Scale), amit írásomban a családon belüli erőszak kutatási módszereként említettem, valóban sokat vitatott eljárás. Mindenekelőtt azt róják fel hibájaként, hogy nem derül ki belőle: a házastársak közül ki volt az agresszív aktus kezdeményezője. Cikkem méltánytalanul "elfelejtett" első részében (A meghitt erőszak) azonban magam is utaltam rá, hogy a "ki kezdte?" jellegű vizsgálatok általában reménytelenek (mint említettem, az esetek felében nem lehet kideríteni, ki ütött először, negyedében általában a pár férfi tagja, másik negyedében pedig női tagja a kezdeményező), pontosan úgy, mint az egymásnak ugró gyerekek esetében. ("Úgy kezdődött, hogy a Laci visszaütött!") Strauss és Gelles - a National Family Violence Survey vezető kutatói - természetesen részt vettek a CTS vitájában, de az a tény, hogy elismerik: a nők társuk ellen irányuló erőszakos aktusa nagyon sokszor bosszúból vagy önvédelemből következik be, egyáltalán nem jelenti azt, hogy akár egy tapodtat is hátráltak volna a vita során! (Mit bosszulnak meg az erőszakot elkövető nők? Jogos és arányos volt-e az önvédelem? Nem lehet-e hasonló érveket felhozni a férfi erőszakos aktusainak mentségére?) Betlen Anna bizonyára tudja, hogy az elmúlt év nyara óta az Egyesült Államokban éppen e kérdéskörben zajlik "késhegyre menő" vita. Deborah Capaldi, az Oregon Social Learning Center munkatársa ugyanis kutatása során olyan eredményre jutott, mely szerint a nők a házastársi kapcsolatban igen gyakran kezdeményezői a fizikai agresszióknak, és így gyakorlatilag provokálják azokat a helyzeteket, melyekben erőszak áldozataivá válnak. Talán mondanom sem kell, Deborah Capaldi nincs könnyű helyzetben; adatait még hivatalosan közzé sem tette, máris rengetegen támadják. Kollégáival számos televíziós vitát folytatott, és - amennyire követni tudom - egészen jól állja a sarat.

Visszatérve Bachman tanulmányára: azt, hogy Gellesék kutatásukat "más, elmélyültebb módszerekkel" megismételték volna, képtelen vagyok fellelni a szakirodalomban! Az adatok, melyeket Betlen Anna idéz, a National Crime Victimization Survey módosított vizsgálatából származnak (melynek egyik kutatója a cikk szerzője, Ronet Bachman is), mely kutatás - eredetét tekintve - jóval korábbi, mint a National Family Violence Survey, tehát semmiképpen sem lehet ez utóbbi megismétlésének tekinteni. Kérem az olvasót: mielőtt végképp elunná a "tudósos" szövegelést, vegye tekintetbe, hogy a Családon belüli erőszak nemzeti

kutatásának (A National Family Violence Survey) alanyai 18-29 éves házas, illetve élettársi kapcsolatban élő nők és férfiak, míg a Bűncselekmény áldozatává válásának nemzeti kutatása (National Crime Victimization Survey) 12-65 éves emberek reprezentatív mintájával dolgozik, függetlenül attól, hogy ezek az emberek házasok, özvegyek, elváltak, vagy éppen sohasem éltek a másik nem képviselőjével tartós kapcsolatban. Bachman számára a két teljesen eltérő típusú kutatás összehasonlítása nem arra szolgál, hogy az egyiket hibásnak, a másikat pedig jónak minősítse, hanem arra, hogy az adatokból tanulságos szakmai következtetéseket vonjon le. Kénytelen vagyok a cikkből két mondatot idézni: "Tehát az Áldozattá válás kutatása fel tudja becsülni a meghitt viszonyban elkövetett (intimate-perpetrated) erőszak arányát egyedül élő, elvált, illetve soha házasságot nem kötött nők között is. Ez fontos, mivel egyedül élő nők esetében a meghitt kapcsolatban elkövetett erőszak aránya szignifikánsan magasabb, mint a házasságban élő nőknél." A kutatási adatok szerint 1000 házasságban élő nő közül 2,7 referál meghitt erőszakra, 1000 magányosan élő nő közül viszont 82,2! A két kutatás összehasonlítása tehát - Betlen Anna értelmezésével ellentétben - nem azt mondja, hogy a családon belüli erőszaknak jóval több női áldozata van, mint férfi, hanem azt, hogy a magányosan élő nők sokkal gyakrabban válnak áldozatokká, mint a magányosan élő férfiak - és mint a házasságban (vagy élettársi kapcsolatban) élő nők! Ami a családon belüli erőszakot illeti, ez a kutatás sokkal inkább arra utal, hogy a házasságkötés - vagy az élettársi kapcsolat létesítése - inkább védelmezi a nőket a hasonló típusú agressziótól, semmint növelné az áldozattá válás esélyét! (Az eredmény külön érdekessége, hogy a családon belüli erőszak aránya ebben a kutatásban sokkal alacsonyabb, mint Gellesék Családi erőszak kutatásában. Bachman ezt azzal magyarázza, hogy szemben a National Family Violence Surveyvel, ők nem konfliktuskezelő stratégiákra, hanem bűncselekményekre kérdeztek rá, és a családon belüli agresszivitás nagyon sok ember szemében még ma sem minősül kriminális aktusnak.) Magam is úgy látom: a nő - ha magányosan él, vagy ha a családon kívüli társadalmi hierarchiában próbál érdemeinek megfelelő pozíciót elérni - könnyen áldozattá válik! A családon kívüli helyzetről Betlen Anna érzékletesen számol be írásában, a magányos nő kiszolgáltatottságát pedig - hitem szerint - mindenekelőtt éppen a társ, a másik nem képviselőjével való tartós együttélés utáni - egyre erősödő, egyre kritikátlanabbá váló - vágy okozza. A nők jól érzik: a házasság (a tartós együttélés a másik nemű társal) egyfajta védelmet jelent ebben a bizonytalan, gyakran farkastörvények alapján működő világban. Persze - az ÉS-ben megjelent írásom erről szolt - az erőszak betör a családba is. Itt azonban a nő kiszolgáltatottsága, áldozati szerepe már korántsem olyan egyértelmű, mint a családon kívül. A tény ugyanis - amit Betlen Anna idéz - hogy "...az amerikai nőt a saját otthonában fenyegeti legkomolyabban a támadás veszélye", korántsem azt jelenti, hogy a nő ilyenkor férje vagy élettársa által veszélyeztetett; a magányos nő otthona éppen azáltal válik veszélyforrássá, hogy olyan futó kapcsolatok helyszínévé válik, melyeket a tartós viszony létesítésének egyre erősödő vágya motivál.

Azt vallom tehát, hogy társadalmunkban a nő - ha magányosan él, vagy ha családon kívüli karriert épít - felháborítóan könnyen válik áldozattá. A család azonban nemcsak védelmezi a fenyegető erőszaktól és megaláztatástól, de lehetőséget ad az asszonynak arra (ennek okairól szoltam néhány szót az ÉS-ben publikált írásomban), hogy maga is agresszorral váljon, sőt - kihasználva a társadalomban élő önkéntelen és jogos büntudatot - arra is, hogy a család konstellációján belül, méltánytalan előnyökre tegyen szert. A családon belüli erőszak feminin formái "klasszikusan" csipkelődő, provokatív, verbális megnyilvánulások (cikkemre reagálva Forgács Zsuzsa tartott egy kis bemutatót a feminin agresszióknak ebből a fajtájából), "övon aluli", mindenképpen méltánytalan "praktikák" (ilyenek például a gyermek láthatásával kapcsolatos "ügyeskedések" a válás időszakában), a családban élő gyerekek vagy éppen idős, magatehetetlen rokonok szükséges, életfontosságú gondozásának tudatos elmulasztása, de megjelenik a nyílt, fizikai agresszió is, melynek hatását a családon belüli erőszak kibontakozására éppen Deborah Capaldi kutatásai mutatják. Mindebből - számomra - két állítás következik. 1. A női esélyegyenlőségért folytatott küzdelemnek mindenekelőtt a családon kívüli társadalmi konstellációkban kell zajlania. 2. Ha a családon belüli erőszak bonyolult problematikáját női áldozatokra és férfi elkövetőkre egyszerűsítjük, óhatatlanul a feminizmus csapdájába esünk; amikor a családon belüli erőszak elleni küzdelem kizárólag nők által folytatott, és kizárólag női áldozatok védelmében zajlik, bizony, az a látszat kerekedik, hogy minden családban,

amelyben erőszakos események fordulnak elő, óhatatlanul a nő a védtelen áldozat és a férfi a brutális agresszor. Újra és újra hangsúlyozom: ez a valóságban korántsem így működik.

Betlen Anna holokauszt-metaforáját nem tartom különösebben szerencsésnek, ennek okát azonban most nem taglalom, hiszen pusztán logikai szempontból sem találó. Talán a fentiekből is kitetszik: a nők társadalmi helyzetének problémáját sohasem tagadtam, és a két nem esélyegyenlőségét mindig fontosnak tartottam a társadalmi karrier építésében. Ami pedig a családon belüli erőszakot illeti: ahelyett, hogy előfordulásait és következményeit bagatellizálnám, mint megírtam: véleményem szerint sokkal gyakrabban jelenik meg, mint ezt bármilyen statisztika regisztrálni lenne képes. Más kérdés, hogy tapasztalataim szerint ebből nem csak a férfiak, de a nők is kiveszik a részüket. A világ egyre fájdalmasabban dichotómizálódik körülöttünk; szinte alig akad már ember, aki ne tartoznék egy olyan "csapathoz", amely szemben áll és agresszív indulatokat táplál egy másik "csapat" iránt (a pártállástól kezdve, a vallási és etnikai hovatartozáson és a generációs ellentéteken át, egészen a dohányos - nem dohányos dichotómiájáig). Súlyos hiba lenne a nő és a férfi közötti ellentéteket egy olyan területen kiélezni, ahol a felelősség egyértelműen közös, és amelynek megoldását egészen más irányban kellene keresni. Kurt Vonnegut írja, az Áldja meg az Isten, Dr. Kevorkian! című művében: Amikor egy házaspár vitatkozik valamiről, talán azt hiszik, a pénzről, a hatalomról, a szexről vagy a gyereknevelésről van szó, amit azonban valójában mondanak egymásnak, anélkül, hogy észrevennék, ez: "Nem vagy elég nekem!" Korábban megírtam már, és talán egyszer részletesebben is megpróbálom kifejteni: a családon belüli erőszak mindig olyankor válik tűrhetetlen mértékűvé, amikor az erőszak aránya a családon kívül is fájdalmasan megnövekszik. A megoldást mindkét esetben a dichotómiákat feloldó - és hatékony belső normákat, értékeket teremtő - közösségépítésben kell keresnünk!

Ranschburg Jenő